

volucionara ali nepoželjnih u talijanskim krajevima.

Neposrednu uspomenu na svoj bora-vak u Splitu ostavio nam je samo u sonetu »Očeva smrt«, koji spada među njegove mladenačke radove i koji ka-snije, kao i još neke druge pjesme, nije objavio među svojim pjesničkim kompo-zicijama, bilo zbog još nedotjeranog svog karakterističnog stila, bilo zbog idejnosti koja je tuđa njegovim radovima od osamnaeste godine nadalje. Zbog toga se taj sonet ne nalazi u običnim antologi-jama a u izdanjima koja ne obuhvaćaju njegov cjelokupni opus, možemo ga, da-kle, naći samo u vrlo rijetkim izdanjima njegovih pjesama, i to pod naslovom »Pjesme mladosti« (kao što je, na pri-mjer, izdanje »Ugo Foscolo, Opere poe-tiche, Salani, Firenze 1909«). Kritika se složila da je pjesnik taj sonet ispjevao 1974, dakle nakon dolaska iz Zakynthosa u Veneciju, u šesnaestoj godini. Koliko mi je poznato kod nas nije preveden pa mislim da ga ovdje prvi put pru-žamo našoj javnosti; zato ćemo ga i donijeti u cijelosti i u doslovnom pri-jevodu, stih po stih, dakle bez pjesni-čkih pretenzija.

Očeva smrt

Bila je noć; a na samrtnoj postelji
u agoniji vidjeh roditelja svog
brisoao je oči i izgledom pijeteta
gledao me i iznemoglim glasom rekao:
zbogom.

Anatolij Kudrjavcev

ANTE KUZMANIĆ DIKLIČIĆ (1807—1879)

O Splitsaninu Anti Kuzmaniću (po starom rodu — Dikličiću, kako je to on sam često isticao) nije se mnogo pisalo, bar ne onoliko koliko i kako on to svojim radom zaslužuje. Građani Splita su mu, doduše, priznali značaj nazvavši po nje-mu jednu ulicu na Luću (Kuzmanićeva ulica, koja spaja Ulicu prvoboraca s Vrh lučcem), ali njegov je rad uglavnom ostao nepoznat mladim generacijama, a mnoge pojedinosti iz njegova života i djelovanja već su davno zaboravljene i zametnute, možda zauvijek otplavljene rijekom vremena.

oslobođen svega zemaljskoga
podigao čelo i usmjerio ga k Bogu.
Dok se raspletene kose u grudi udarala
majka odjekujući plaču mom.

On okrenuvši suzne oči prema nama
Molim, dosta! reče; i na ne nesigurni
dlan
nasloni glavu, ušuti i nestane.
Svi ušute: al' na koncu, pošto se duša
oslobodila,
prestane svaki zvuk i na krikove jadne
ljubavi
plakao je strašni noćni muk.

Zahvaljujući zalaganju splitskih kul-turnih radnika jedna mala ulica sredno-vjekovnog Splita, koja vodi od Bosanske ulice od Pavlinovićeve poljane, zove se Foscolova ulica.

Bilješke

- 1) Historija čovječanstva, Naprijed, Zagreb 1976, V/II str. 104.
- 2) Vidi u slijedećem broju ovog casopisa »Roberto Visiani«.
- 3) »I sepolcri« prevedeni na hrvatski jezik«, Italjug 1972/4: Vincenzo Monti i Ugo Foscolo«, Zbornik V, FVT Zagreb, OUR VES Split.
- 4) Povijest Splita.
- 5) Talijanski književnik, filantrop.
- 6) Vidi pismo Can. Riegu.
- 7) U spjevu »Grobovi« i sonetu »Prigodom smrti brata Ivana«.
- 8) »Nato in Grecia ed educato tra Dalmati«.

Kad je, danas već pokojni, liječnik Ferri 1958. pisao o tom svom znameni-tom kolegi i sugrađaninu, nije se više znalo ni za Kuzmanićevo rodnu kuću, ni za mnoge pojedinosti o njegovoj po-rodici. Provjerivši dokumente, Ferri je tvrdio da od kuće tih Kuzmanića nema ni glasa u katastarskoj mapi Luća pa je čak spomenuo raniju sumnju u split-sko porijeklo Ante Kuzmanića. Uvjerivši se na temelju matičnih knjiga da se naš Kuzmanić ipak rodio u Splitu 12. lipnja 1807, kao jedinac sin Ivana Kuz-manića iz Luća i majke Mande rođene

Ante Kuzmanić-Diklić

Jurašin iz Kaštel-Gomilice, te da mu se djed zvao Pere, onaj što ga je unuk Ante »djetom budući, vidio mrtva u stajaćoj odići hervatskoj, s nožem za svilenim pasom, a narikača za njim narikaše«, Ferri navodi i druge biografske podatke te spominje Antinu jedinu sestru, Franku Anticu i njegovu suprugu, Hvaruku Elenu Mariju Korner, kojom se oženio 1833.

No reklo bi se da Kuzmanićeви poštovaoci nisu obratili pažnju na jedan indikativan detalj iz njegova djela »Sale«, objavljenog u Zadru 1871 (tisak Demarchi-Rougier), u kojemu on autobiografski svjedoči: »U gradu Splitu kod tako narečene Gospodske plokate, k sive ru stoji Bergelića kuća, duž nje s' desna do Kaugrusovića polače ulica; tu i mala kuća na dva poda s kamenim basamacima uza nju s dvora, u kojoj ja stanovah s' mojim roditeljima.« Iz toga posve nesumnjivo proizlazi da je Ante Kuzmanić stanovao u onoj maloj kući Iza Lože, sa sjeverne strane plokatic na kojoj se danas nalazi popularni Gagin bar, kako to u potpunosti odgovara navedenom opisu. Mada to nije nedvosmisleni dokaz da se Kuzmanić baš u toj kući i rodio, takav je zaključak vrlo vjerojatan. Naime Ivan Kuzmanić je bio desetinar, tj. sakupljač općinske desetine, pa se najvjerojatnije kao državni službenik, uoči osnivanja vlastite porodice, mogao preseliti iz roditeljske kuće

u težačkom Lučcu u građanski ambijent nedaleko od Gospodskog trga. Taj relativno ugledan društveni status, do kojeg je valjda došao zahvaljujući glasu o svojoj učenosti, nije mu očito osigurao materijalno blagostanje, i to je po svemu sudeći glavni razlog zbog kojega će mladi Ante Kuzmanić više godina lutati u nastojanju da postigne naobrazbu koja bi odgovarala njegovim ambicijama i sposobnostima.

Školovanje mu je bilo isprekidano i mukotrпно usprkos izvanrednoj nadarenosti i upornosti. Prva mu je učiteljica bila neka Talijanka koja ga je fizički maltretirala (»jednom ga je zaušila da mu je udrila kerv na nos«), a zatim neki pop Neudoković. Nakon toga slijedi školovanje u splitskom sjemeništu, u društvu s čuvenim Nikolom Tommaseom, i završavanje dvogodišnjeg »mudroslovnog liceja« u Zadru. Na kraju će se kao siromah bez sredstava za nastavak studija naći u službi »vježbenika bez plaće« u uredu Okružnog poglavarstva u Splitu. Tek stipendija od 300 kruna godišnje omogućit će mu studij »vidarstva i primaljstva« u Beču. Po završetku studija zamjenjivat će liječnike u Omišu, Opuzenu i Imotskom, a zatim će postati općinski liječnik u Blatu na Korčuli, djelujući usput i kao narodni prosvjetitelj. Zabilježeno je kako je poljoprivrednike u Blatu savjetovao da sade bajame a da bi ih nagovorilo na takav koristan posao nudio im je besplatno liječenje. Kasnije, za službovanja u Zadru, dao je o vlastitom trošku dopremiti s Korčule mladice bora i drugog drveća te je tako zadarski gradski park postao njegovo djelo. Godine 1831. eto ga u Zadru da bi tri godine kasnije postao prvim »pravim profesorom primaljstva kod nastave zadarske«. U tome stručnom djelokrugu Kuzmanić je ostavio dokaz svoje naročite sposobnosti — knjigu »Šezdeset učenjah iz primaljstva za primalje« (1875) s »Ričnikom likarskog nazivlja i narodnih riči«.

Ali njegovi interesi bili su mnogostruki. Napisao je stotine članaka iz područja astronomije, botanike, etnografije, filologije, filozofije, geografije, gospodarstva, gastronomije, lova, ribolova, književnosti, medicine, pedagogije, politike, povijesti i voćarstva. Još kao mlad liječnik preveo je talijansku verziju tada čuvene Le Beauve knjige, pod naslovom »Povisnica slavianska« (Zadar 1835), ali za povijest Splita posebnu vrijednost imaju dvije njegove brošurice tiskane u Zadru — »Sale« (1871) i »Splitski dobroćinci« (1871).

Veliko značenje ima njegova urednička, politička i filološka djelatnost. Kad je 1843. Kuzmanić u Zadru pokrenuo »Zoru dalmatinsku«, boreći se za položaj hrvatskog jezika u Dalmaciji te animirajući Preradovića i niz drugih hrvatskih kulturnih radnika, značilo je to buđenje uspravnog hrvatstva u tome dijelu zemlje, što će odmah izazvati burnu reakciju favoriziranih talijanaša. Posebno osjetljiv prema jeziku, nepopustljiv u jezičnim pitanjima kad se radilo o njegovoj voljenoj ikavštini naslijeđenoj od roditelja koji su štovali Kačića i staru govornu tradiciju svojih predaka što su u Split došli iz Omiške Rogoznice pošto su se spustili iz gornjih krajeva, Kuzmanić se suprotstavio i samome Gaju i njegovom pravopisu. Stoga je Demeter zamjeravao koješta njegovoj »Zori« nazivajući je »krezubom i slabomnom pravdašicom«, a Vraz joj je spočitavao nestručnost. No Kuzmanić je u autobiografskom djelu »Spomeni iz moga dnevnika« (objavljenom u zadarskom »Narodnom listu« od 1873. do 1876. godine) svima objasnio način na koji je stjecao svoje filološko znanje. On je naime učio riječi od zatočenika iz Vojne Krajine u zadarskoj tamnici Sv. Roko te od raznih civila osuđenika iz cijele Dalmacije, plaćajući im za te podatke od svoje skromne zarade. Mnogi su Kuzmanića smatrali izvrsnim jezičkim stručnjakom uzimajući od njega pouke iz hrvatskog jezika, njegovim rezultatima poslužio se i sam Vuk Karadžić a Starčević se smatrao da je Kuzmanić klasični stilist i najbolji poznavalac hrvatskog jezika.

Svoju plodnu uredničku djelatnost, nakon izdavanja »Zore«, Kuzmanić je proširio uređujući listove »Glasnik dalmatinski«, »Pravdonoša«, »Smotritelj dalmatinski« i »Objavitelj dalmatinski«. Pa ipak najveću povijesnu i političku slavu Kuzmanić je stekao kad je na ustuk Tommaseovom »Pismu Dalmatincima«

napisao glasovitu »Poslanicu Dalmatincima« (Split, 1861) i kad se, dokazujući hrvatstvo Dalmacije, još jednom deklarirao kao pionir hrvatske narodnjačke misli i pokrajini koja je tada bila gotovo osvojena nametljivim talijanskim duhom pošto je Austrija u doba apsolutizma, poslije gašenja ilirskih perspektiva, forsirano i sistematično gušilo hrvatstvo u Dalmaciji. Tako uporna i hrabra borca za narodnu stvar u to doba nije bilo nigdje u ovim prostorima.

Kuzmanić je svoj život pregaoca proveo u neprestanoj borbi i trudu, »vazda čudi tugaljive, navlastito prid starost, gdi ga je bolest mučila«. I mada će se nakon odlaska na studij Kuzmanić vratiti u rodni Split samo na kratko vrijeme, kad je od 1861. do 1863. djelovao kao prevoditelj na hrvatski jezik u splitskoj Općini i knjižničar »građanske knjižnice« (i to na zagovor Bajamontija!), on je svoj rodni grad zadužio ne dobivši od njega dostojna priznanja. Umro je u Zadru, 10. prosinca 1879.

Bilješke

(Juraj Biankini?), Prilozi životopisu profesura Ante Kuzmanića, Narodni list, Zadar, 13. XII 1879, str. 98—99, Dujam Srećko Karaman, Zaslužni Splitsani, knj. II, neobjavljeni rukopis, Ante Kuzmanić, Jubilarni broj »Narodnog lista«, Zadar, 1912. Zameniti i zaslužni Hrvati, Zagreb, 1921, Ivan Bulić, Splitsanin Ante Kuzmanović, Novo doba, Split, 17. IV 1938, Enciklopedija Jugoslavije, knj. 5., str. 461, Dr Ivan Esih, 150-ta godišnjica rođenja zadarskog narodnog prosvjetitelja, Splitsanina Ante Kuzmanića, Slobodna Dalmacija, 12. X 1957, Dr Rafo Ferri, Pronađena slika Ante Kuzmanića, Slobodna Dalmacija, 18. I 1958, Grga Novak, Povijest Splita, MH, Split, 1965.

Milan Ivanišević

ANTUN GRGIN

Počeci naše arheološke znanosti u znaku su plodnog i raznolikog rada Frane Bulića u Arheološkom muzeju i Hrvatskom društvu za istraživanje domaće povijesti »Bihać« u Splitu. U taj krug istraživača ulaze mnogi mladi privučeni

snagom Bulićeve osobe i zanosom tražanja za prošlošću. Njihova usmjerenja i stručna sprema su različiti, a polje rada je široko i primalo je sve one koji kušaju na njemu svoju umješnost u prikupljanju povijesnih dokaza i stvaranju